

УДК 347.97

Case management у Європі: сучасні підходи до реалізації у цивільному судочинстві

К. Х. Ван Рее,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри європейської історії права
та порівняльного цивільного процесу
Маастрихтського університету, Нідерланди

Переклад: І. О. Ізарова,

доктор юридичних наук, доцент,
юридичний факультет Національного університету
імені Тараса Шевченка

Розглянуто два основних процесуальних принципи, визначених Гоннером. Аналізується також ранньо-модерновий голландський трактат про цивільне процесуальне право фламандського юриста Філіпа Веланта, присвячений ролі судді та сторін у цивільному судочинстві. Автором демонструється, що в моделі цивільного судочинства на основі римсько-канонічної процедури (предка більшості систем цивільного процесуального права в Європі) відображено збалансований підхід до ролі судді та сторін, підхід, який лунає в усій процесуальній літературі періоду раннього модерну. Міститься також короткий огляд розвитку європейського законодавства щодо ролі судді та сторін у цивільному судочинстві з XIX-го до початку XXI ст. І, нарешті, увагу приділено поточній роботі Європейського інституту права (ELI) та Unidroit з розроблення Європейських правил цивільного процесу, зокрема, підготовці правил, що регулюють відносини судді та сторін, а також їхніх адвокатів.

Ключові слова: case management; цивільне судочинство; загальні засади цивільного судочинства; правила ELI-Unidroit.

Ван Рее К. Х. Case management в Европе: современные подходы к реализации в гражданском судопроизводстве

В статье рассмотрены два основных процессуальных принципа, определенных Гоннером. Анализируется также ранне-модерновый голландский трактат о гражданском процессуальном праве фламандского юриста Филиппа Веланта, посвященный роли судьи и сторон в гражданском судопроизводстве. Автором

© Ван Рее Корнелиус Хендрик – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри європейської історії права та порівняльного цивільного процесу Маастрихтського університету, Нідерланди

демонструється, що модель гражданского судопроизводства на основе римско-канонической процедуры (первоисточника большинства систем гражданского процессуального права в Европе) опосредует сбалансированный подход к роли судьи и сторон, подход, который присутствует во всей процессуальной литературе периода раннего модерна. Содержится краткий обзор развития европейского законодательства о роли судьи и сторон в гражданском судопроизводстве с XIX-го до начала XXI века. И, наконец, внимание уделено текущей работе Европейского института права (EUI) и Unidroit по разработке Европейских правил гражданского процесса, в частности, подготовке правил, регулирующих роль судьи и сторон, а также их адвокатов.

Ключевые слова: case management; гражданское судопроизводство; общие принципы гражданского судопроизводства; правила EUI-Unidroit.

Термін *case management* став популярним у порівняльних юридичних дослідженнях в Європі в результаті реформ лорда Вулфа 1998 р. в Англії та Уельсі¹. Ці реформи привернули велику увагу наукових кіл. Було відзначено, що, як і багато інших цивільних правових систем на європейському континенті декілька десятиліть тому, сьогодні навіть основна європейська юрисдикція загального права відійшла від ідеї, що, як вважається, домінувала в цивільному процесі впродовж як мінімум двох століть: ідея про те, що сторони повинні мати можливість формувати свої цивільні позови так, як вважають за потрібне, оскільки цивільні позови стосуються захисту їхніх приватних прав та обов'язків, якими вони можуть вільно розпоряджатися.

Ця ідея, на думку Фалька Бомсдорфа, у його кандидатській дисертації 1969 р., поданій на юридичному факультеті у Кілі та опублікованій 1971 р., вперше сформульована гессенським вчителем-правознавцем Карлом (фон) Гролманом (1775–1829) у 1800 р.² Згідно з думкою того ж автора, вона була провідною також для баварського юриста Ніколи Таддаса (фон) Гоннера (1764–1827), коли він сформулював два суперечливих *Maximen* – фундаментальні принципи цивільного процесу через кілька років: *Verhandlungsmaxime* (у перекладі – «принцип змагальності»), який, на його думку, домінував у *gemeine Prozess* (загальний

¹ C. H. van Rhee (ed.), *European Traditions in Civil Procedure*, Antwerp [etc.]: Intersentia, 2005. С. 20. Див. також: Н. Woolf, *Access to Justice: Interim Report*, London : HMSO, 1995; Н. Woolf, *Access to Justice: Final report*, London : HMSO, 1996.

² Karl Grolman, *Theorie des gerichtlichen Verfahrens in bürgerlichen Rechtsstreitigkeiten*, Gießen : Heyer, 1800. Див. також: F. Bomsdorf, *Prozessmaximen und Richtswirklichkeit. Verhandlungs- und Untersuchungsmaxime im deutschen Zivilprozess – Vom gemeinen Recht bis zur ZPO*, Berlin: Duncker&Humblot, 1974, С. 123; а також J. M. J. Chorus, *Delijdelijkheidvander rechter: historievan een begrip*, Inaugurelerede Leiden, Deventer: Kluwer, 1987; J. M. J. Chorus, *The Judge's Role in the Conduct of Civil Proceedings. Some Continental and Scottish Ideas from before 1800*, in: D. L. Carey Miller and D. W. Meyers (eds.), *Comparative and Historical Essays in Scots Law*. A Tributeto Professor Thomas Smith QC, Edinburgh : Butterworths, 1992, p. 32–46.

процедурі) різних німецьких юрисдикцій, а також *Untersuchungsmaxime* (що можна приблизно перекласти як «слідчий принцип»), який нібито панував у цивільному процесі в Пруссії внаслідок реформ у судовому процесі у XVIII ст.³

Однією з цілей цієї статті є продемонструвати те, як пропозиції, зроблені Робочою групою *ELI-Unidroit*, що працює над частиною Європейських правил цивільного процесу, які регулюють відносини суддів і сторін, добре вписуються в загальноєвропейську еволюцію римсько-канонічної моделі судочинства у світських судах пізнього Середньовіччя та період раннього модерну.

1. Ніколаус Тедеуш (фон) Гоннер (1764–1827) і його *Prozessmaximen*

За згадками сучасників, Ніколаус Тедеуш Гоннер не був приємною людиною. Бомсдорф підсумовує погляди сучасників Гоннера таким чином: *Sie sind einig in der Kenzeichnung Gönners als eines begabten, aber durch Missgunst und Eitelkeit, masslosen Ehrgeiz und ungehemmte Machtgier sich um die Früchte seines Talents bringenden Mannes* (Вони згодні в характеристиці Гоннера як обдарованої людини, яка руйнує плоди власного таланту через заздрість, марнославство, необмежені амбіції та апетит до влади)⁴. Гоннер був призначений професором права в Бамберзі в 1789 р., в Інгольштадті в 1799 р. в університеті, який був переведений у Ландсхут в 1800 р. У підході до права його можна охарактеризувати як вчителя природничих наук (закон розуму, або з нім. *Vernunftrecht*)⁵. Його науково-правовий метод був не надто складним. Він використовував чинний закон як відправну точку або джерело натхнення для розроблення більш-менш широких принципів, які, на його думку, регулювали закон, але зробив це незалежно від джерел, які використовував як вихідну точку. Він не перевіряв, чи ці принципи дійсно збігаються з реальною ситуацією в правовій системі, яку він використовував. Це також стосується основних принципів процесу, що аналізуються⁶.

Гоннер розвинув свої ідеї щодо суперечливого *Verhandlungsmaxime* (принципу змагальності) та *Untersuchungsmaxime* (принципу розслідування) у книзі *Handbuch des deutschen gemeinen Prozesses* (Посібник про

³ Стосовно пруського цивільного процесу у 18 ст., див.: F. Bomsdorf, *Prozessmaximen und Richtswirklichkeit. Verhandlungs- und Untersuchungs maxime im deutschen Zivilprozess – Vom gemeinen Recht bis zur ZPO*, Berlin : Duncker&Humblot, 1974, С. 65-96.

⁴ F. Bomsdorf, *Prozessmaximen und Richtswirklichkeit. Verhandlungs- und Untersuchungs maxime im deutschen Zivilprozess – Vom gemeinen Recht bis zur ZPO*, Berlin : Duncker&Humblot, 1974, С. 112.

⁵ Там само, С. 112–113.

⁶ Там само, С. 121 ff.

загальну процедуру Німеччини), виданій на початку XIX ст.⁷ Принцип змагальності, як його зрозумів Гоннер, узагальнений автором у німецькому реченні: *Nichts von Amts wegen*, що можна розуміти як «Нічого за посадою»⁸. Воно відноситься до процедури, яка була суто змагальною. Це означало, що в цивільному позові суддя міг діяти лише з вимоги сторін і не розпоряджався *ex officio* (посадовими) повноваженнями. Оскільки так зване *Dispositionsmaxime* (контроль сторін, коли це стосується подання позову до суду, продовження і дострокового припинення розгляду) не було винайдено за часів Гоннера (йдеться про роботу Ортлоффа і фон Канстейна другої половини XIX ст.)⁹, він дав широке визначення *Verhandlungsmaxime*: воно передбачало не лише те, що сторони керують фактично основою свого судового процесу та доказів, тобто саме сторони визначали факти, що враховувалися судом, а також те, що сторони могли вирішувати, чи ініціювати, продовжувати або припинити судовий процес¹⁰.

За Гоннером, принцип розслідування (*Untersuchungsmaxime*) був протилежним принципу змагальності (*Verhandlungsmaxime*) і означав, що суддя повинен завжди діяти в цивільних справах *ex officio* (відповідно до посади). Цей принцип став підґрунтям слідчої процедури, оскільки визначення та вивчення фактичних обставин справи в кінцевому підсумку було завданням судді. На відміну від принципу змагальності, принцип розслідування не був детально визначений. Принцип, розроблений Гоннером, не містив того, що пізніше називатиметься *Offizialmaxime*, тобто принципом, що судовий позов буде ініційовано державним органом *ex officio* (відповідно до посади)¹¹. Це пов'язано також з тим, що в процедурній моделі Пруссії (на підставі якої Гоннер розвинув свій принцип розслідування) ініціатива розгляду позову судом була покладена тільки на сторони.

Тут варто зауважити таке: на відміну від того, до чого звик сучасний читач, Гоннер вважав, що обидва принципи відображають ідею про те, що цивільний процес є приватною справою сторін у тому розумінні, що обидві процесуальні моделі залишають йому право вільного розпорядження їх власними правами та обов'язками. Різниця полягала лише в тому, що в процедурі, де переважає принцип змагальності, сторони залишалися під контролем від подання свого позову до суду до ухвалення ним рішен-

⁷ N. T. (von) Gönner, Handbuch des deutschengemeinen Prozesses, 4 Vols., Erlangen : Palm, 1801–1803.

⁸ F. Bomsdorf, *Prozessmaximen und Richtswirklichkeit. Verhandlungs- und Untersuchungsmaxime im deutschen Zivilprozess – Vom gemeinen Recht bis zur ZPO*, Berlin : Duncker & Humblot, 1974, С. 127.

⁹ Там само, С. 161.

¹⁰ Там само, С. 129–130.

¹¹ Там само, С. 127.

ня у справі, тоді як у тій процедурі, в якій переважає принцип розслідування, сторони передавали повноваження вирішувати ці питання судді в момент ініціювання провадження. Однак суддя вважав, що діє в приватних інтересах сторін, і не мав чіткого обов'язку розкривати фактичну (або об'єктивну) істину в справі¹².

Як показав Бомсдорф, висновки Гоннера не базувалися на обґрунтованому науковому дослідженні, хоча думка про те, що принцип змагальності має бути панівним у цивільному процесі, була популярною впродовж ХІХ ст. і надалі (можливо, також через те, що визначення цього принципу було замінено більш пізніми юристами, зокрема, правило *Nichts von Amts wegen* було звужено у тому сенсі, що винятки вважалися виправданими, але не призводили до зникнення самого принципу)¹³. Бомсдорф стверджує, що винятки з обох принципів як у загальній процедурі (*gemeine Prozess*) так і в пруському цивільному процесі були настільки різноманітними, що навряд чи можна стверджувати, що в цих процедурах домінував будь-який з двох принципів¹⁴. Єдиний висновок, який можна було б зробити, полягав у тому, що суддя пруської процесуальної моделі мав інші, часто більш розширені повноваження щодо розслідування обставин справи, ніж у моделі *gemeines Recht* (такі розширені повноваження потрібні також через скасування представництва у цивільному судочинстві в Пруссії), але жодна з процедурних моделей не може вважатися суто слідчою або суто змагальною в тому сенсі, що або суддя, або сторони домінували у питанні руху провадження у справі. І суддя, і сторони насправді сприяли його розвитку в *gemeine Prozess* й у пруській процесуальній моделі, і це дійсно справедливо для всіх історичних і сучасних моделей цивільного процесу в Європі. Кваліфікація цих моделей як змагальних (де домінував *Verhandlungsmaxime*) або слідчих (де домінував *Untersuchungsmaxime*) не має сенсу, і тому схильність авторів підручників, передусім американських, відносити континентальний цивільний процес абсолютно не виправдана. Важливим є дослідження окремих повноважень судді та сторін на різних стадіях цивільного позову та їх відносної сили. Здається, щод *lege ferendamaki* повноваження не повинні формуватися за допомогою суворого застосування однієї з теоретичних моделей, уперше виділених Гоннером (це зауваження важливе, коли ми обговорюємо Європейські правила цивільного процесу, які нині розробляються в проєкті Європейського інституту права та *UNIDROIT*, про які йдеться далі). Сучасний підхід до цивільного процесу вимагає

¹² F. Bomsdorf, *Prozessmaximen und Richtswirklichkeit. Verhandlungs- und Untersuchungsmaxime im deutschen Zivilprozess – Vom gemeinen Recht bis zur ZPO*, Berlin: Duncker & Humblot, 1974, С. 127.

¹³ Там само, С. 170 ff.

¹⁴ Там само, С. 131 ff.

більш-менш практичної точки зору (справедливості, ефективності, своєчасності та невисоких витрат) у поєднанні з функціями, які він має виконувати в сучасному контексті. Ці функції, на наш погляд, не обмежуються захистом приватних прав та інтересів окремих сторін, як це пояснено в розділі 3 цієї статті. На наш погляд, цей підхід до цивільного процесу не новий, оскільки впродовж століть переважав у цивільному процесуальному мисленні та продовжував існувати навіть після винаходу *Verhandlungs-* та *Untersuchungsmaximen* на початку XIX ст., як засвідчив Бомсдорф¹⁵.

2. Філіпс Велант (1441/42–1520) та його Довідник ранньосучасної процедури

Незадовго до своєї смерті фламандський юрист Філіпс Велант завершив останнє рукописне видання цивільного процесуального довідника, який пізніше (після публікації) став відомим як *Practijke Civile*, або «Цивільна практика»¹⁶. Цей рукопис у традиціях римсько-канонічної процедури спочатку написано голландською мовою (проте французькі переклади були у манускрипті, див.¹⁷) і, можливо, підготовлений для молодих юристів-учнів, які навчалися судовій практиці в суді Фландрії, одному з регіональних вищих судових органів Низьких країн того часу. В рукописі містяться численні порівняльні зауваження, зокрема, стосовно двох вищих судових інстанцій – *Parlement de Parisy Франції* та *Grand Conseil de Malinesy* Нижніх країн. Велантський трактат був дуже впливовим у всій Європі, оскільки більшу його частину пізніше перекладено латиною Джосом де Дамхударом (1507–1581), який опублікував цей переклад тексту під своїм ім'ям *Praxis rerum civilium* в Антверпені в 1566 р.¹⁸

Для того щоб мати чітке уявлення про роль сторін і судді у цивільному процесі, про що свідчить трактат Веланта, потрібно прочитати весь текст, оскільки рукопис не містить загальної частини, де відповідні позиції

¹⁵ F. Bomsdorf, *Prozessmaximen und Richtswirklichkeit. Verhandlungs- und Untersuchungsmaxime im deutschen Zivilprozess – Vom gemeinen Recht bis zur ZPO*, Berlin: Duncker & Humblot, 1971, С. 23 ff.

¹⁶ L. H. J. Sicking, C. H. van Rhee, *Briève instruction en causes civiles (Filips Wielant Verzameld Werk II)*, Brussels: Academie van Wetenschappen, 2009; Перше друковане видання датується 1558 р., Антверп і опубліковане Хансом де Лайе, друге, перероблене, датується 1573 р., Антверп і опубліковане Генріком ван дер Лое. Перероблене видання 1573 року виходило друком кілька разів до 1646 р. H. P. Schaap, *Filips Wielant en diens corte instructie omme jonghe practisierenden in civile zaken*, Haarlem: Tjeenk Willink en Zoon, 1927. Сучасний репринт Ph. Wielant, *Practijke Civile*, Heruitgave verzorgd door Dr. Eg. I. Strubbe, *Fontes Iuris Batavi Rariores* 3, Amsterdam: Uitgeverij Graphic, 1968.

¹⁷ L. H. J. Sicking, C. H. van Rhee, *Brièveinstruction en causes civiles (Filips Wielant Verzameld Werk II)*, Brussels: Academie van Wetenschappen, 2009

¹⁸ J. de Damhouder, *Praxis rerum civilium*, Antwerp: J. Bellarus, 1566.

пояснюються детальніше. Це не дивує, оскільки його робота, очевидно, не містить частини, присвяченої основним процесуальним принципам, які на той час ще не було винайдено. Ми не намагатимемось надати повний перелік усіх релевантних частин роботи Валента, оскільки стверджуємо, що підхід до ролі судді та сторін у цивільних справах у європейській юридичній історії майже завжди був достатньо збалансованим, а іноді навіть несподівано сучасним.

Велант пояснює: для того щоб суддя мав змогу чинити правосуддя, позивач повинен вимагати це від нього – лише якщо заявник подасть заяву (висновок) до суду, суддя зможе діяти¹⁹. Далі він стверджує, що в багатьох судах (але, мабуть, не у вищому суді в Нижніх країнах, відомих як Велика Малінська Рада, оскільки це є центральним судом правителя)²⁰ позовна заява (а отже, і позивач) визначає питання, за яким суддя має чинити правосуддя²¹. Навіть плата не може бути встановлена, якщо сторона не вимагає цього²². Проте суддя має власні повноваження щодо врегулювання конфлікту, не вимагаючи цього від сторін, тому що спроба вирішити справу є частиною його «посади»²³.

Повноваження судді щодо відкладення розгляду (строки) полягають у такому. Розрізняють звичайні та надзвичайні відкладення²⁴. Звичайні відкладення встановлюються законом для конкретних цілей, їх не можна відхилити, якщо вони вимагаються сторонами, якщо суддя не може вмотивувати їх відхилення²⁵. Однак якщо причини існують, суддя має такі повноваження. Суддя також керує надзвичайними відкладеннями. Вони надаються лише на розсуд судді, при цьому він має бути обережним, на думку Веланта, оскільки скорочення тривалості судового розгляду справи – частина його посадових обов'язків²⁶. Проте можна поставити під сумнів, чи останнє твердження є лише пустою фразою, оскільки з трактування Веланта також випливає, що розгляд справи значною мірою контролюється сторонами: прогресу не буде досягнуто, якщо справа не буде «представлена» сторонами, а це означає відповідний своєчасний запит у судовому календарі або «списку причин» для кожного наступного процесуального кроку²⁷.

Суддя користується більшими повноваженнями у питаннях, що пов'язані зі свідками: вони допитуються суддею (зазвичай делегованим

¹⁹ Ph. Wielant, *PractijkeCivile*, Antwerp: Hendrick van der Loe, 1573, C. iv.iii.1.

²⁰ Там само, C. ix.iii.1-3.

²¹ Там само, C. iv.iii.2.

²² Там само, C. iv.ix.1.

²³ Там само, C. viii.ix.1.

²⁴ Там само, C. iv.xv.2.

²⁵ Там само, C. iv.xv.3.

²⁶ Там само, C. iv.xv.4.

²⁷ Там само, C. vii.vii.1.

або уповноваженим суддею)²⁸, хоча це часто робиться на основі запитань, поданих сторонами²⁹. Суддя, однак, не обмежується цими питаннями.

Сторони також визначають, коли справа готова до ухвалення рішення: слухання припиняється, якщо обидві сторони відмовляються від надання додаткових усних або письмових аргументів і лише тоді суддя може закрити засідання в справі³⁰. Після його закриття суддя може скористатися певними повноваженнями щодо отримання додаткової інформації, зокрема, може допитати сторону, якщо для вирішення справи потрібні додаткова інформація³¹.

Рішення не ухвалюється автоматично, для цього має бути подано клопотання від заінтересованої сторони, часто неодноразово³². Коли рішення ухвалено, його має бути виконано, і знову ж таки саме заінтересована сторона ініціює таке виконання: подає клопотання про виконання судового рішення, звертається до судового виконавця (*huissier*), щоб розпочати виконавче провадження, і всі подальші кроки, які слід вжити, мають бути ініційовані (й оплачені) цією стороною³³.

Саме така модель процедури, очевидно, з модифікаціями (іноді значними, наприклад у Пруссії) переважала на європейському континенті на початку XIX ст., коли Гюннер сформулював свої процедурні принципи та коли 1806 р. один з провідних цивільних процесуальних кодексів XIX ст. набув чинності – французький *Code de procédure civile*. Саме на цей кодекс та подальші події в Європі ми звернемо увагу.

3. Роль судді та сторін з XIX століття

Як продемонстровано вище³⁴, саме французький *Code de procédure civile* 1806 р. переважав у цивільному процесуальному мисленні більшу частину XIX ст. Цей Кодекс був не надто інноваційним, оскільки базувався на відомій Постанові 1664 р. французького короля Людовика XIV, яка мала на меті впровадження єдиної процесуальної моделі для всього французького королівства³⁵. Раніше кожен суд мав власний набір процедурних правил («стиль», також відомий як *stilus curiae*), що зазвичай базувався на основі римського канонічного права з певними відмінностями. Той факт, що Кодекс 1806 р. був не дуже інноваційним, також впли-

²⁸ Ph. Wielant, *Practijke Civile*, Antwerp : Hendrick van der Loe, 1573, C. vi.xv.6.

²⁹ Там само, C. vi.xv.8.

³⁰ Там само, C. viii.i.1-2.

³¹ Там само, C. viii.1.4.

³² C. H. van Rhee, *Litigation and Legislation. Civil Procedure at First Instance at the Great Council for the Netherlands in Malines*, Brussels: Rijksarchief, 1997, C. 188–190.

³³ Ph. Wielant, *Practijke Civile*, Antwerp : Hendrick van der Loe, 1573, C. x.i-x.

³⁴ C. H. van Rhee (ed.), *European Traditions in Civil Procedure*, Antwerp [etc.]: Intersentia, 2005.

³⁵ Code Louis, Vol. 1. Ordonnance civile 1667 (Testi e documenti per la storia del processo), Milan : Giuffrè, 1996.

ває з того, що Євстафії-Ніколя Пігеа (1750–1818), член редакційної комісії Кодексу 1806 р. та автор численних процесуальних трактатів, не був змушений сильно змінювати структуру своєї книги *La procédure civile du Châtelet de Paris et de toutes les juridictions ordinaires du Royaume* (Цивільна процедура Паризького Шалета і всіх звичайних юрисдикцій Королівства), опублікованої 1773 р., коли використовував її як основу свого трактату про Кодекс 1806 р., що називається *La Procédure civile des Tribunaux de France démontrée par principes, et mise en action par des formules* (Цивільна процедура французьких судів, що запроваджує принципи та позови), опубліковану 1807 р.³⁶ Однак загалом вважається, що в Кодексі 1806 р. ролі сторін у цивільному судочинстві приділено більше уваги, ніж в Ордонансі 1664 р. Сторони несуть відповідальність за письмову підготовку справи через подання заяви, і суддя задіяний лише на пізній стадії, після того, як це зроблено в усному засіданні³⁷. У фразі, що часто повторюється в Кодексі 1806 р., йдеться про те, що *la partie la plus diligente*, або найбільш старанна сторона у цивільному процесі повинна прийняти певні процедурні заходи (напр., у статтях 47, 80, 109, 199, 204, 231, 286, 297, 299, 307, 321, 658, 666, 719, 761 та 966)³⁸. Загальна ідея, яка лежить в основі нового цивільного процесуального кодексу, – дві теоретично рівноправні сторони судитимуться так, як вважали б за краще, лише за умови обмеженого втручання судді (хоча суддя зберігав багато своїх повноважень, які також мали місце в більшості інших систем цивільного процесуального права в континентальній Європі). Саме така ідея цивільного судочинства, пізніше кваліфікована як ліберальна³⁹, добре підходила для XIX ст. Вона поширилася й на інші європейські юрисдикції, коли вони видали кодекси, натхненні французькою моделлю. Ми знаходимо це й у Цивільному процесуальному кодексі Німеччини 1877 р. Ситуація змінилася лише наприкінці XIX ст. під впливом Австрійського цивільного процесуального кодексу 1895 р.

Як відомо, австрійський *ZPO* (ЦПК) написаний австрійським адвокатом Францем Кляйном (1854–1926)⁴⁰, який принаймні не схвалював

³⁶ A. Wijffels, *French Civil Procedure (1806-1975)*, in: C.H. van Rhee (ed.), *European Traditions in Civil Procedure*, Antwerp [etc.]: Intersentia, 2005, 25-47, С. 39-40.

³⁷ F. Bomsdorf, *Prozessmaximen und Richtswirklichkeit. Verhandlungs- und Untersuchungsmaxime im deutschen Zivilprozess – Vom gemeinen Recht bis zur ZPO*, Berlin: Duncker & Humblot, 1971, С. 229–232.

³⁸ Напр., статті 47, 80, 109, 199, 204, 231, 286, 297, 299, 307, 321, 658, 666, 719, 761 та 966.

³⁹ C. H. van Rhee (ed.), *European Traditions in Civil Procedure*, Antwerp [etc.]: Intersentia, 2005.

⁴⁰ По Klein, див. R. Sprung, *Der Lebensweg Franz Kleins (24. April 1854 bis 6. April 1926)*, in: H. Hofmeister (ed.), *Forschungsband Franz Klein (1854-1926). Leben und Wirken*, Vienna: Manz, 1988, р. 13-28; а також М. Marinelli, Е.-М. Bajons, Р. Böhm (eds.), *Die Aktualität der Prozess- und Sozialreform Franz Kleins*, Vienna: Verlag Österreich, 2015.

Verhandlungsmaxime, наприкінці XIX ст., і це добре видно із серії його основних статей, опублікованих у *Juristischen Blättern* 1890 р., що пізніше увійшли у книгу *Pro Futuro*⁴¹. Кляйн вважав, що *Verhandlungsmaxime* є згубним, оскільки, на його думку, це означає, що сторони контролюватимуть рух справи і з'ясування фактичних обставин, що дозволяє їм надати суду неправдиву інформацію⁴². Він виступав за посилення позиції судді щодо з'ясування обставин справи в цивільному судочинстві, залишаючи, однак, те, що тепер називалося *Dispositionsmaxime*, оскільки так здебільшого завжди було в історії континентального цивільного процесу (таким чином у сторін залишався контроль над ініціацією справи та рішенням продовжувати або припинити процесуальні дії).

Те, що Кляйн явно віддавав перевагу судді, який мав би розширені повноваження, коли це стосується встановлення фактів справи та доказів, пов'язане з його думкою, що цивільне судочинство не є приватним питанням сторін, а має більш важливі соціальні наслідки⁴³. Це була практично нова ідея в історії континентального цивільного процесу. В Австрійському цивільному процесуальному кодексі 1895 р., розробленому Кляйном, закріплено розширені повноваження судді, що стосуються з'ясування фактичних обставин цивільної справи, з тим, щоб суддя міг встановити сутність справи та істину в ній (це було визнано необхідним в інтересах суспільства загалом). Коли Австрійський Цивільний процесуальний кодекс аналізується з сучасної точки зору (використовуючи нашу термінологію), можна стверджувати, що повноваження судді керувати справою були розширені в тому сенсі, що йому було (додатково) довірено керувати ходом розгляду справи (*materielle Prozessleitung*) і сприяти, щоб сторони допомагали суду виконувати такі завдання (наприклад, *Wahrheitspflicht*).

Саме австрійська модель домінувала у розвитку багатьох юрисдикцій протягом XX ст. (хоча це часто не визнавалося), спочатку в Німеччині (реформи в 1910-х, 1920-х і 1930-х рр.)⁴⁴, а потім у країнах, що належали до Австрійсько-Угорської імперії (де процедурна модель Кляйна часто була вкрай спотворена після підняття Залізної завіси та відміни комунізму) й у Франції через вчених, на яких вплинули ідеї з Австрії та Німеччини, зокрема, Анрі Мотульські (1905–1971), який допоміг змінити напрям французького цивільного процесу та був членом комісії, яка розробляла проект нового Цивільного процесуального кодексу Франції

⁴¹ F. Klein, *Pro Futuro. Betrachtungenüber Probleme der Civilprozessreform in Oesterreich*, Leipzig und Wien : Franz Deuticke, 1891.

⁴² Там само, С. 13.

⁴³ F. Klein, *Pro Futuro. Betrachtungenüber Probleme der Civilprozessreform in Oesterreich*, Leipzig und Wien : Franz Deuticke, 1891.

⁴⁴ F. Bomsdorf, *Prozessmaximen und Rechtswirklichkeit. Verhandlungs- und Untersuchungsmaximeim deutschen Zivilprozess – Vomgemeinen Recht bis zur ZPO*, Berlin : Duncker&Humblot, 1971.

1975 р.⁴⁵ Пізніше такі зміни відбулися і в інших країнах. Реформи в Англії та Уельсі, що стали результатом нових Правил цивільного процесу 1998 року, були запізненими, і в офіційних документах посилання на ідеї Кляйна відсутні⁴⁶, але очевидно, що у цій юрисдикції повноваження судді керувати справою суттєво збільшилися⁴⁷. Водночас деяким європейським країнам для запровадження таких змін до традиційних моделей потрібно більше часу. У 1967 р. в Бельгії було ухвалено новий кодекс, що регулює цивільне судочинство та організацію судів, очевидно, без змін у повноваженнях суду та сторін щодо контролю провадження у справі, тоді як Нідерланди повільно впроваджували такі зміни, навіть попри те, що далекосяжні (але безуспішні) пропозиції щодо реформ відповідно до австрійської моделі були зроблені на початку ХХ ст.⁴⁸

Наразі у другому десятилітті ХХІ ст. більшість європейських юрисдикцій запозичили цей новий підхід цивільного судочинства, хоча, очевидно, з певними особливостями. Існує загальна ідея про те, що розширення повноважень судді щодо організації розгляду справ, зокрема організаційних або процесуальних аспектів провадження (у тому числі обмеження строків розгляду), що було кваліфіковано як «формальне» керування розглядом справи, варта підтримки, але іноді є деяка нерішучість стосовно так званих матеріальних або повноважень щодо організації розгляду справи, якщо це стосується з'ясування фактичних обставин справи та/або питань права (факти, докази та правові норми, що регулюють відносини). Останнє навіть є правильним у тих цивільно-правових юрисдикціях, де принцип *iura novit curia* широко застосовується (на відміну від загальної юрисдикції). Це пов'язано з тим, що *iura novit curia* не інтерпретується однаково на європейському континенті, і часто сторони в процесі наділяються обов'язком юридичної кваліфікації їх спору.

4. Європейські правила цивільного процесу

Як видно з попередньої частини статті, у Європі ідея більш активного судді знаходила підтримку доволі давно. Новим є те, що ця активна діяльність наразі часто інтерпретується у ширшому контексті обов'язкової співпраці. Саме у такому контексті слід розуміти термінологію судового *case management* у певних юрисдикціях, зокрема, у Франції, де оригіналь-

⁴⁵ F. Ferrand, L'Influence de la procédure civile allemande sur la doctrine de Henri Motulsky, *Procédures*, Mars 2012, 36 ff.

⁴⁶ Див.: H. Woolf, *Access to Justice: Interim Report*, London: HMSO, 1995 та H. Woolf, *Access to Justice: Final report*, London : HMSO, 1996.

⁴⁷ Див.: N. Andrews, *Andrews on Civil Processes*. Vol. 1: Court Proceedings, Cambridge : Intersentia, 2013.

⁴⁸ C. H. van Rhee, *Ons tegenwoordig sukkelproces. Nederlandse opvattingen over de toekomst van het burgerlijk procesrecht rond 1920*, *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis*, 2000, p. 331–346.

ний *principe de coopération* розроблено теоретиками права⁴⁹. Ми перейшли до етапу, на якому судовий *case management* у сучасному розумінні є у багатьох європейських юрисдикціях, хоча інтенсивність його реалізації може бути різною. Це не означає, що сучасний підхід до цивільного судочинства, який базується на судовому *case management* та співпраці, прийнятий у всіх європейських державах, оскільки, насамперед у деяких колишніх соціалістичних країнах, ідея активного судді наражається на опір, що є наслідком ролі судді протягом соціалістичного періоду. Це, наприклад, чітко сформульовано в новому Цивільному процесуальному кодексі України 2017 р., де акцент зроблено на змагальному характері цивільного судочинства, хоча Рада Європи виступала за активну роль судді. У статті 3 Рекомендації 1984 р.⁵⁰ читаємо таке:

Суд повинен, принаймні у ході попереднього засідання, а якщо можливо, і протягом всього процесу, грати активну роль у забезпеченні швидкого судового процесу, поважаючи при цьому права сторін, включаючи їх право на неупередженість.

Концепцію судового *case management* бачимо й у принципі 14 Принципів транскордонного цивільного процесу, які сформульовано не винятково для Європи, а для судочинства у глобальному масштабі (під егідою Американського інституту права та *Unidroit*)⁵¹. У принципі 14.1, наприклад, зазначено:

Розпочинаючи справу як можливо скоріше, суд повинен активно управляти процесом, діючи самостійно для вирішення спору справедливо, ефективно та з належною швидкістю. ...

Такі повноваження керування розглядом справи реалізуються у контексті, що сторони також грають важливу роль у процесі, і це підтверджується, наприклад, принципом 11.2, який акцентує спільну відповідальність сторін:

Сторони розділяють із судом відповідальність за досягнення справедливого, ефективного та по можливості швидкого вирішення процесу.

⁴⁹ С. Н. van Rhee, Principe de coopération, in: E. Jeuland, S. Lalani (eds.), Recherche lexicographique en procédure civile, Paris 2017, p. 207–214.

⁵⁰ Рекомендація № R (84) 5 Комітету міністрів країнам-членам стосовно принципів цивільного процесу, розроблена з метою вдосконалення функціонування правосуддя.

⁵¹ ALI/UNIDROIT, Principles of Transnational Civil Procedure, Cambridge : Cambridge University Press, 2006.

Співпраця сторін із судом згадується у принципі 7.2:

Сторони зобов'язані співпрацювати та мають право на консультацію стосовно графіку.

Залишається неясним, чи означає співпраця те, що сторони у цьому контексті мають також співпрацювати між собою. Якщо звернутися до того, як *principe de coopération* наразі трактується у Франції, навряд чи йдеться про співпрацю між сторонами. Як вважає професор Луї Кадье, *principe de coopération* підсумовує перші 13 *principes directeurs du procès* (керівні процесуальні принципи) французького *Code de procédure civile*. Ці 13 принципів розкривають відповідні ролі сторін та судді у цивільному судочинстві та стосуються великого списку питань, які часто мають доволі довгу історію (деякі з них походять ще із Середньовіччя, деякі беруть початок з робіт Анрі Мотульскі)⁵².

Варто зауважити, що не всі французькі автори погоджуються із принципом співпраці у широкому сенсі, в якому його розуміє професор Кадье. Згідно з деякими авторами, *principe de coopération* набагато вужчий і стосується лише положень, в яких зазначено, що сторони мають спробувати вирішити справу до подання позову в суд (статті 56 та 58 французького Цивільного процесуального кодексу), і положень, в яких зазначено, що сторони мають надавати судді допомогу в підготовці їх справи (застосування забезпечувальних заходів; *mesures d'instruction*) (стаття 11 французького Цивільного процесуального кодексу)⁵³. У цьому разі французький принцип майже не відрізняється від німецького *Kooperationsmaxime*, який передбачає, що сторони та суд співпрацюють *zum Zwecke einer effektiven, raschen Streiterledigung* (з метою ефективного та швидкого вирішення спору)⁵⁴.

Саме в цьому контексті новостворений Європейський інститут права (ELI) та *Unidroit* в 2014 р. розпочали проект з розробки Європейських правил цивільного процесу⁵⁵. Ці правила чітко визначені для держав –

⁵² L. Cadiet, *The New French Code of Civil Procedure (1975)*, in: C.H. van Rhee (ed.), *European Traditions in Civil Procedure*, Antwerp/Oxford : Intersentia, 2005.

⁵³ C. H. van Rhee, *Principe de coopération*, in: E. Jeuland, S. Lalani (eds.), *Recherche lexicographique en procédure civile*, Paris 2017, p. 207–214.

⁵⁴ L. Rosenberg, K. H. Schwab, P. Gottwald (eds.), *Zivilprozessrecht*, Munich: Verlag C.H. Beck, 2004, par. 77, marginal no. 5.

⁵⁵ A. Uzelac, *Towards European Rules of Civil Procedure. Rethinking Procedural Obligations*, *Hungarian Journal of Legal Studies. Acta Juridica Hungarica* 2017, 3–18. (Прим. перекладача: див. також укр. переклад цієї статті Узелац А. На шляху до Європейських правил цивільного процесу: переосмислення процесуальних обов'язків / А. Узелац, переклад і редактура І. О. Ізарова, А. С. Ковтун, Т. М. Вахонєва // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – № 1(106). – 2018. – С. 23-32.)

членів Європейського Союзу, оскільки вважається, що вони сприятимуть застосуванню права ЄС та посиленню чотирьох свобод (вільного пересування людей, товарів, послуг і капіталу). Тут слід пам'ятати, що більша частина права ЄС має застосовуватися через національні суди держав-членів, оскільки в Європейському Союзі не існує системи федеральних європейських судів. Залежність від національних судів також означає залежність від різних національних цивільно-процесуальних моделей, і ця ситуація, здається, перешкоджає створенню рівних умов для громадян і бізнесу в ЄС. Хоча часто йдеться про те, що Європейський Союз має повноваження приймати закони лише у тих випадках, коли це стосується транскордонних справ, ми переконані, що ці Правила також можуть впливати на цивільний процес у суто національних справах, насамперед тому, що Правила спрямовані на застосування найкращого досвіду в сфері цивільного процесу, як ми побачимо далі, а по-друге, тому що поняття транскордонних справ має підлягати переосмисленню. Незважаючи на те, що ініціативи у сфері Європейських правил цивільного процесу та кращого досвіду також прийняті в інших проектах (наприклад, у Комісії ЄС), зосередимося лише на Правилах *ELI-Unidroit*.

У межах цього проекту наразі різні робочі групи розробляють Правила щодо різних процесуальних питань⁵⁶. Передбачається, що в 2019 р. буде опубліковано об'єднаний набір правил. Автор цієї статті є співголовою Робочої групи, яка займається розробленням Правил, що стосуються обов'язків судді, сторін та їхніх адвокатів (разом з професором Аланом Узелацем із Загреба), і наразі Робоча група вже висунула свої пропозиції про підготовлений проект. Хоча зазначений документ тут не може привести, оскільки він залишається конфіденційним, деякі з основних ідей Робочої групи, відповідальної за них, можуть стати предметом дискусій (далі викладено текст, який базується, іноді буквально, на тексті документу, розробленому спільними зусиллями Робочої групи).

Відправна точка, як ви побачите, не є традиційним процесуальним принципом, такими як *Dispositions-* та *Verhandlungsmaximen*. Як показано в другій частині цієї статті, ці принципи не сприяють розумінню цивільного процесу. Метою Робочої групи було визначено розробити Правила, які збалансували б підхід до повноважень судді та сторін, що є основою співпраці, якості, ефективності, своєчасності та невисоких витрат, беручи до уваги як приватні інтереси сторін, так і публічний інтерес в вирішенні цивільних справи, які і стали центром нашої уваги.

⁵⁶ A. Uzelac, Towards European Rules of Civil Procedure. Rethinking Procedural Obligations, Hungarian Journal of Legal Studies. Acta Juridica Hungarica 2017, С. 3–18.

Під час дискусії щодо повноважень судді, сторін та їхніх адвокатів, стало зрозуміло, що можна розділити обов'язки та зобов'язання в цивільному процесі: обов'язки мають бути виконані, їх невиконання має тягнути відповідальність, тоді як зобов'язання не призводитимуть до покарань, але матимуть негативні наслідки для сторони, зокрема, щодо результату розгляду справи. Водночас обов'язки та зобов'язання в процесі не завжди легко розрізнити, через це Робоча група, нарешті, вирішила використовувати термін «зобов'язання» загалом і не застосовувати різні терміни у запропонованих Правилах. Очевидно, з теоретичної точки зору це проблематично, але працюватиме на практиці.

Зобов'язаннями суддів, сторін та їхніх адвокатів можуть бути або позитивні «обов'язки» (діяти добросовісно), або негативні (утримуватися від процесуального зловживання). Правила, запропоновані Робочою групою, відображають сучасні підходи до цивільного судочинства, тому їх основним принципом є лояльне співробітництво між суддею, сторонами та їхніми адвокатами. Правила підготовлено з урахуванням того, що суддя, сторони та їхні адвокати мають спільно відповідати за досягнення справедливого, ефективного, своєчасного та пропорційного розгляду та вирішення спору. Це може бути здійснено за допомогою як урегулювання, так і рішення суду на підставі з'ясованих обставин справи. Це означає, що ми уникаємо поділу на змагальні та слідчі моделі процесу взагалі: сторони також зобов'язані співпрацювати одна з одною. Це є новим у тому сенсі, що принцип співпраці зазвичай розуміється лише як регулювання відносин між судом і сторонами, але в розумінні Робочої групи немає причин, через які сторони не повинні бути зобов'язаними співпрацювати. Зрештою, судові процеси більше не розглядаються як битва між двома супротивниками. Головна ідея Правил полягає в тому, що не існує взаємовиключного розподілу обов'язків між різними учасниками справи; є лише спільні зобов'язання. Це означає, що, крім сторін, суд також має певні зобов'язання щодо встановлення фактів і доказування. Адвокати мають підтримувати сторони у виконанні своїх зобов'язань, і навіть більше, оскільки вони також повинні дотримуватися професійних обов'язків, які зазвичай викладено в кодексах їх поведінки, на які, за потреби, вказують дані Правила.

Запропоновані правила згруповано за п'ятьма ознаками. Частина 1 стосується обов'язку лояльного співробітництва (ця частина розроблена В. Рехбергером та К. Х. Ван Рее). Цей обов'язок є провідним у тлумаченні наступних Правил, тому виступає як своєрідна першочергова мета.

За першою слідують чотири частини, кожна з яких містить окремі правила щодо зобов'язань суду, сторін і їхніх адвокатів, а також розділ про санкції за порушення процесуальних зобов'язань. Санкції згадуються в усіх частинах Правил. Це пов'язано з тим, що жодні єдині та

об'єднані Правила щодо санкцій не можуть бути ідеальними, оскільки різні суб'єкти та елементи процесуальних зобов'язань вимагають застосування різних типів і форм санкцій. Санкції можуть бути негативними наслідками щодо результату розгляду справи чи позитивними, такими як штрафи.

Частина 2 стосується зобов'язань щодо керування та планування судочинства (її розроблено Дж. Сорабджі). Пропонується, щоб суддя контролював сторони, виконуючи завдання з організацією розгляду справою, оскільки належне їх виконання не впливає на незалежність і неупередженість суддів в ухваленні ними рішень. Самі суди можуть контролюватися Радою суддів або подібним органом, який не залежить від Міністерства юстиції.

Обов'язок суду полягає в організації судового розгляду таким чином, щоб усі учасники цього процесу мали відповідний, чесний і справедливий результат. Він встановлює, що суд несе відповідальність за активне й ефективне керування розглядом справою, але це завжди відбувається у ході співпраці зі сторонами. Це зобов'язання можна виконати за допомогою різних розпоряджень та дій в межах кейс-менеджменту, незмінним є тільки контроль за дотриманням зобов'язань сторін, їх адвокатів та інших учасників процесу. Звичайно, безперервний моніторинг не означає, що суд має регулярно перевіряти хід справи, це означає лише те, що протягом судового розгляду суд повинен встановити, чи виконуються процесуальні строки, чи здійснюються заходи й інші дії, узгоджені чи визначені судом, чи вживаються заходи забезпечення, якщо це потрібно. Суд організовує розгляд справи таким чином, що для здійснення окремих дій є достатньо часу та ресурсів. Суд також має забезпечити, щоб у будь-якому випадку не витрачалося більше часу та ресурсів, ніж потрібно, щоб було достатньо часу та ресурсів на розгляд інших справ. Активне ведення справ за дорученням суду також передбачає зобов'язання проконсультуватися зі сторонами та, де можливо, забезпечити згоду на форму, зміст і строки виконання конкретних дій у процесі. Обов'язок суду щодо активного кейс-менеджменту дає право суддям відкрито обговорювати ці питання із сторонами. Конференція з кейс-менеджменту є відповідним інструментом для такого обговорення. У рішеннях з питань кейс-менеджменту суд завжди має враховувати характер, значення та складність конкретної справи, гарантуючи принципи пропорційності, а також враховуючи важливість справи.

Сторони зобов'язані сприяти справедливому, ефективному, своєчасному та пропорційному вирішенню конфлікту. «Ефективність», «своєчасність» і «пропорційність» є пов'язаними поняттями та частково накладаються одне на одне. Пропорційність стосується того факту, що різні категорії справ можуть вимагати неоднакового використання ресурсів і

часу на їх розгляд і вирішення. Обов'язок сторін, який значною мірою збігається із зобов'язанням добросовісно співпрацювати один з одним і судом, впливає на судовий розгляд, на стадію попереднього розгляду та під час правозастосування. Він може бути позитивним у тому сенсі, що сторона зобов'язана діяти, або негативним у тому сенсі, що сторона має утримуватися від певної небажаної поведінки. Очевидно, що зобов'язання приймати всі розумні зусилля, спрямовані на врегулювання справи, сто-сується цього обов'язку. Це також означає, що сторони повинні сприяти належному кейс-менеджменту, наприклад, під час першої конференції з кейс-менеджменту, коли суддя та сторони можуть скласти процесуальний календар розгляду справи.

Частина 3 присвячена визначенню фактів (її розроблено Б. Карольчиком). Сторони повинні надати докази щодо обставин справи, сприяти їх належному з'ясуванню. Вони мають надати судді інформацію про факти, якщо вважають потрібним. Найкращим часом для цього є судові засідання, але ми не виключаємо й інших можливостей. Повідомлення про факти та подання доказів передусім є обов'язком сторін і мають бути здійснені якомога раніше, бажано до того, як провадження у справі розпочато, або на етапі її попереднього розгляду. Подання доказів пізніше, ніж на ранніх стадіях провадження, допускається лише з обґрунтованих причин.

Крім сторін, суд також має певні обов'язки щодо встановлення фактів і їх доказування. За потреби суд має обговорювати фактичні аспекти справи зі сторонами й опитати сторони, в результаті сторони мають пояснюють всі обставини справи, вчасно та повністю, переважно для доповнення недостатньої інформації щодо заявлених фактів, а також для того, щоб виявити додаткові докази та зробити відповідні заяви. Суд керує провадженням таким чином, щоб усі відповідні питання у справі були визначені та могли бути вирішені в повному обсязі та належним чином. З цією метою суд може переглянути порядок подання доказів і прийняти рішення щодо подання конкретних засобів доказів та інших пов'язаних з ними питань.

Правила також передбачають, що суд може використати факти, які містяться у матеріалах справи, але не використані сторонами як аргументи або витребувати докази за власним бажанням, якщо це потрібно для належного вирішення справи. Ця позиція слідує загальноприйнятим для багатьох європейських юрисдикцій традиціям – надавати суду повноваження активно втручатися у доказування з метою усунення несправедливості або зловживання судовими процедурами. У розумінні розробників ці повноваження використовуватимуться винятково.

Коли суд задовольняється фактами та доказами, слухання закривається. Після цього суд може вимагати або дозволяти подати додаткові докази

тільки у виняткових випадках, якщо це потрібно для уточнення відповідних позицій сторін.

Предметом частини 4 є висновки суду (розроблено Е. Жоланом). Правила встановлюють, що і суд, і сторони мають сприяти визначенню правильної правової основи для ухвалення рішення. Сторони зобов'язані обґрунтувати правові питання, що має бути зроблено детально, але в розумних межах. Це відповідає традиціям різних континентальних правових систем, в яких сторони зобов'язані надати юридичну кваліфікацію під час подання позову. Очевидно, що це також відповідає інтересам сторін, оскільки конкретні факти, які слід заявляти, залежать від юридичної кваліфікації того позову, про який заявлено. Континентальне європейське правило *iura novit curiae* виправдовує пасивне ставлення сторін у цьому відношенні. На нашу думку, єдиним наслідком цього правила є те, що суд несе остаточну відповідальність щодо встановлення правильної правової основи позову. Це означає, що суд може вирішувати питання права з власної ініціативи, якщо це потрібно для правильного ухвалення рішення, але, очевидно, ці питання мають бути узгоджені зі сторонами.

Нарешті, частина 5 стосується обов'язку суду сприяти узгодженню вирішення конфліктів. Головне правило полягає в тому, що сторони мають активно співпрацювати з судом, прагнучи до вирішення суперечки як до, так і після початку провадження. У Правилах не обговорюються конкретні форми або способи узгодженого вирішення спорів, оскільки це було поза межами повноважень Робочої групи.

Наші Правила базуються на різних джерелах. Початковими пунктами є Принципи транскордонного цивільного процесу, передусім (але не тільки) принципи 11 і 14. Крім того, враховано Рекомендації Ради Європи (насамперед Рекомендація № R (84) 5 щодо цивільного процесу), прецедентне право Суду Європейського Союзу та Європейського суду з прав людини, Проект Сторма 1994 р. щодо зближення законодавства у сфері судочинства в Європейському Союзі, модельні кодекси, такі як *Codigo modelo Iberico-americano*, національне законодавство держав – членів Європейського Союзу та різні професійні кодекси поведінки. Ми також вивчали спільну історію розвитку систем процесуального права в Європі, що, сподіваємося, продемонстровано в цій статті.

Сучасний цивільний процес має давню історію. Одна з особливостей цієї історії полягає в тому, що можна побачити збалансований підхід щодо обов'язків судді, сторін та їхніх адвокатів. Екстремальних зловживань майже не існувало, хоча *Verhandlungs-* та *Untersuchungsmaximen*, розроблені Гоннером, можуть створити інше враження. Проте видається, що навіть якщо ці принципи і могли завдати певної шкоди науці цивільного процесу, вони не впливали на практику настільки, наскільки це можна уявити. Обов'язки судді, сторін та їхніх адвокатів найкраще тлу-

мачити в контексті принципу належної співпраці. Суддя та сторони співпрацюють, щоб досягти прийняттого результату: суд, який віддає належне фактам, оскільки вони дійсно мали місце. Така співпраця також повинна істотно впливати на практику. Правило *iura novit curia* не має слугувати відправною точкою, як у *Prozessmaximen* Гоннера, коли він формував цивільний процесуальний закон майбутнього. Реалізація принципу належної співпраці сприятиме ухваленню справедливих судових рішень, які будуть проголошені після своєчасного розгляду та вирішення справи, а здійснення судочинства стане ефективним і, відповідно, більш пропорційним.

Van Rhee C. H. Case Management in Europe: A Modern Approach to Civil Litigation (Translated Ukrainian by I. Izarova)

The terminology ‘Case Management’ became fashionable in comparative legal studies in Europe as a result of the 1998 Woolf Reforms in England & Wales⁵⁷. These reforms attracted much attention in scholarly circles. It was noted that just like many of the Civil Law jurisdictions on the European Continent several or more decades before, now even the major European common law jurisdiction was moving away from an idea that was said to have dominated civil procedure for at least two centuries: the idea that the parties should be able to shape their civil lawsuits in the way they deemed fit since civil litigation is about the protection of their private rights and duties over which they can freely dispose. This idea was, according to Falk Bomsdorf in his 1969 PhD thesis submitted to the law faculty in Kiel and published in 1971, first formulated by the Hessian legal scholar Karl (von) Grolman (1775–1829) in 1800⁵⁸. Grolman’s idea was, according to the same author, leading for the Bavarian legal scholar Nikolaus Thaddäus (von) Gönner (1764–1827) when he formulated two contradictory Maximen or fundamental principles of civil procedure a few years later: the *Verhandlungsmaxime* (this can roughly be translated as the ‘adversarial principle’) which in his view dominated the *gemeine Prozess* (common procedure) of various German jurisdictions, and the *Untersuchungsmaxime* (roughly ‘inquisitorial principle’) which allegedly dominated civil procedure in Prussia as a result of the reforms in litigation in the 18th century.⁵⁹

In the present paper I will first discuss the two fundamental procedural principles distinguished by Gönner (Section 1). Then, in Section 2, I will analyse, as an example, an early-modern Dutch treatise on civil procedural law by the Flemish jurist Philips Wielant (1441/42–1520) focusing on the role of the judge and the parties in civil litigation. In this Section I will demonstrate that a model of civil litigation based on the learned Romano-canonical procedure (the ancestor of most systems of civil procedural law in Europe) took a balanced approach to the role of the judge and the parties, an approach that is present throughout the literature on civil procedure in the early-modern period. Subsequently I will provide a short overview

⁵⁷ Van Rhee 2005, 20. See also Woolf, 1995 and Woolf 1996.

⁵⁸ Grolman 1800. See also Bomsdorf, 1971, 123, and Chorus, 1987 and 1992.

⁵⁹ On Prussian civil procedure in the 18th century, see Bomsdorf, 1971, 65–96.

of European developments as regards the role of the judge and the parties in civil litigation from the 19th until the early 21st century (Section 3). And finally I will focus on the current work of the European Law Institute and Unidroit in drafting European rules of civil procedure, more specifically on the rules governing the role of the judge and the parties (and their lawyers) (Section 4). One of the aims of this paper is to show how the suggestions done by the working group responsible for drafting rules governing the judge and the parties fit well in European developments that may have started at the time of the introduction of the Romano-canonical model of litigation in the secular courts of the late medieval and early-modern period.